حبيب الله رفيع ۲۰۱٦/۱۱/۱۹

د استاد یاد

د منځنۍ آسیا د لوي علمي شخصیت

پوهاند عبدالحي حبيبي ژوند او آثار

لیکوال : حبيب الله رفيع

۱۹۸۵م

تړون

د لوي استاد د درنې مېرمني له لوړ نامه سره چي د ژوند تولي سړې تودې يې په ورين تندي ور سرته وزغملي او د ناروغۍ په سختو شپو او شپبو کي يې يوازينۍ پرستاره او مدد گاره وه

لمړی برخه

۳

استاد د تصوف پوه په حيث

د اسلامي، خراساني او افغاني تصوف مطالعه د استاد د کار او مصروفيت بله ساحه وه، ده په دې برخه کي هم ژوره مطالعه درلوده .تصوفي لاري او مکتبونه يې ښېړلي وو او ډېر تصوفي متنونه يې د چاپ له پاره تهيه او د سريزي او حاشيو په وسيله يې آسان کړي وو.

ارسال مقالات: info@arianafghanistan.com و یا spineghar@gmail.com

استاد په دې سلسله کې د" جوانمردان و عیاران "رساله لیکلې وه د" تصوف "کتاب یې تالیف کړې ؤ او د تصوفي متنونو په سلسله کې یې د خواجه عبدالله انصاري" طبقات الصوفیه "او" صد میدان "د سردار مهردل خان مشرقي" شرح بیتین مثنوي "او ځینې نور متنونه تهیه کړي او د بایزید روښان پیر پر" خیر البیان "یې جامعه سریزه کښلې وه او په دې سربیره یې په لسهاؤ پخې مقالې پر صوفیانو او تصوف لیکلي وې چې په اسلامي او شرقي تصوف کې د ده د وسیحو او جامعو معلوماتو ښکارندوني او څرګندوني کوي.

استاد د فوکلور پوه په حیث

استاد د افغانانو د فوکلور، کلتور او وګړ پوهنې په برخه کې هم ښه ژوره او پخه مطالعه درلوده، د دوې پر اولسي ادبیاتو یې خوږې تحلیلي څېړنې کړې، د پښتونولی اساسات او بنسټونه یې څېړلي او د اولسي ادبیاتو، د ودونو او عنعناتو په رڼا کې یې خپل ادبي، تاریخي، او ژبني تحقیقونه پاخه کړي او د اولس له پوهې سره تړلي دئ چې په دې لاره کې یې هم زیاتې مقالې او رسالې خپرې شوي دي.

لوي استاد د سترګور مؤرخ په حیث

د هیواد له تاریخ سره مینه د استاد د څېړنې او علمي فعالیت یو بل اړخ دي، ده له هماغه لومړنیو مطالعاتو سره د افغانستان او ورسره د منطقې او ګاونډیو هیوادو د تاریخ مطالعه هم پیل کړه او په دې برخه کې یې په تحقیق او څېړنه هم ګوتې پورې کړې؛ په لږ وخت کې د یوه پاخه او سترګور مؤرخ په توګه را منځ ته شو، د تاریخ نوي ځنډي یې روښانه کړې، له پټو ګوښونه یې پلو واخیست او ابتکاري څېړنې یې وکړې.
لوي استاد د خپلو څېړنو په دوران کې ځینې مهم تاریخي متنونه هم را برسیره کړل، سریزې یې پرې ولیکلې، سموني یې پکې وکړې، لمنې او نښلوني یې ورته وکړې او په ښېړ ډول یې نشر کړل.
په دې برخه کې د لوي استاد لومړني کار د حمید کشمیري د اکبر نامې د متن مقابله، سمونه او چاپ ته برابرونه وه چې په ۱۳۰۹ش کال کې یې تر سره کړه خو دا متن تر اوسه ناچاپ پاتې دئ.
"تر احمد شاه وړاندې د ابدالیانو مشاهیر "د استاد یوه مهمه تاریخي څېړنه ده چې د ۱۳۲۲ش په کابل کالنۍ کې نشر شوه.
"تاریخ افغانستان در عصر کورګانیان هند "د استاد یو مغتنم تحقیق دې چې د هندي مغولو په دوره کې د دوی په واک کې افغانستان معرفي کوي؛ دا اثر په ۱۳۲۳ش کال کښل شوی او په ۱۳۴۲ش کال د افغانستان تاریخ ټولنې خپور کړې دې.
استاد د قاضي منهاج سراج جوزجاني" طبقات ناصري "په دوو ټوکونو کې چاپ ته چمتو کړ، مقدمه، حاشیې او تعلیقات یې پرې وکښل او دوه ځل خپور شو.
ده" د پښتو نوموړکي مؤرخین "رساله ولیکله او پاکستان ته د رامهاجر کیدلو په دوران کې یې د ملتان په لودي شاهي کورنۍ باندې یو اردو کتاب تالیف او چاپ کړ.
پوهاند حبیبي د افغانستان د لومړنیو دوو اسلامي پېړیو تاریخ په یو زر مخونو کې لیک او خپور کړ چې د نهو پاتې ټوکونو مواد یې خواره واره روسره پاتې شول او که دا تاریخ بشپړ شوي واي لس زره مخه مهم تاریخي کتاب به ترې جوړ شوي ؤ.
همدا راز" پښتو و لویکان غزنه "د استاد یو تاریخي او ادبي ابتکاري تحقیق دي.
استاد د تاریخ او د تاریخ د لاربنود په سلسله کې د غزنویانو د دورې ورک شوي کتابونه، یو ټوک رهنماي تاریخ افغانستان، دوه ټوکه د افغانستان لنډ تاریخ، د افغانستان تاریخي پیښلیک او نور زیات کتابونه تالیف کړل.
همدا راز استاد د تاریخ یوه پانه راډیویي خپرونه څو کاله پر له پسې په پښتو او دري ژبو له راډیو افغانستان څخه په خپل غږ کې نشر کړه.

په لنډ ډول ويلاي سو چي استاد د افغانستان د اسلامي دورې او د منطقي د اسلامي هېوادونو د دې دورې د تاريخ متخصص او دومره پکي وارد ؤ چي مآخذ او اسناد يې په يادو ورته ياد وو او د دې دورې په تاريخ کي يې ډېر نوي ټکي او نوي اسرار او رموز را بر سيره کړل.

استاد د تاريخي جغرافيا د پوهاند په حيث

پوهاند حبيبي د تاريخ تر څنگ د هيواد او منطقي په تاريخي جغرافيا کي هم لوي لاس درلود؛ د هري دورې جغرافي ويشونه، نومونه او له نن سره يې ورته تطبيقول د ژبپوهني او لرغون پوهني په مرسته په ډېره آسانۍ تر ستره کول او مهم او غوره مواد يې را منځ ته کولاي شول.

ده په دې لاره کي مقالي وليکلي، تحقيقونه يې وکړل، زاړه متونونه يې تصحيح او تنقيح کړل او بشپړ کتابونه يې را منځ ته کړل" .زرنج و احوال تاريخي آن "په دې برخه کي د دوئ يو تحقيقي اثر دئ." جغرافياى تاريخی افغانستان "د دوي يو مهم کتاب دي چي برخه، برخه چاپ شوي دي" .زين الاخبار گرديزي "يو لرغوني جغرافي متن دي چه د استاد له عالمانه سريزي او تشريحاتو سره نشر شوي دي .

استاد په خپلو آثارو کي د افغانستان او منطقي د تاريخي جغرافيا گټوري نقشي او خريطي تياري کړي او د سيمو تاريخي نومونه يې له اوسنيو نومو سره تطبيق او انډول کړي دي.

استاد د کتاب پوه په حيث

کتاب پيژندنه د استاد يو بل مصروفيت ؤ، د نسخو په لټون پسي يې بې شمېره ځل پيني تناکي کړي وې او د سليمان ماکو خبره کله به يې چي د پښو تناکي وچاودې بيا به يې دا نسخي لوستلې، اړولي را اړولي او نوي تاريخي ادبي او علمي نکتې به يې ترې را بر سيره کولې.

د نموني په توگه د کرامات سخي سرور له يوه زاړه او نيمگړي کتاب نه يې د خلجيه ژبې (غلجي پښتو) د يوه بيت په تر لاسه کولو سره د غزني د لويکانو تاريخي شاهي کورنۍ کشف کړه او يو بشپړ اثر يې پرې ليک کړ او هم يې په کتاب پيژندنه کي بې شمېره مقالي او پاخه کتابونه وليکل چي د يو توک" رهنماي تاريخ افغانستان "او د" هنر عصر تيموريان "تر زر مخونو زيات کتاب يې د خاصي يادوني وړ دي

استاد د سياست پوه په حيث

استاد حبيبي د عصري کتابونو له لاري له معاصرو سياسي مکتبونو سره ځان ښه اشنا کړي ؤ او د اخبار د چلوونکي او د پښتو د علاقمند په صفت يې تر نيمه پيرۍ زيات د جهان عملي سياست مطالعه کړي او د افغانستان او منطقي د سياسي تاريخ بابونه يې په مخه کي پرانستي وو.

استاد په دې برخه کي د افغانسان د سياسي بيدارۍ تاريخچه) په پيښور کي د آزاد افغانستان چاپ (او د افغانستان دوه ټوکه سياسي تاريخ کښلي وو.

د وطن له ترقۍ او پرمختگ سره ميني يو وخت استاد دې ته اړيوست چي په خپله هم عملاً سياست ته ور دننه شي .په ١٣٢٦ش کال په افغانستان کي د ويښ زلميان په نوم يوه ملي سياسي ډله جوړه شوه، استاد هم له دې ډلي سره تړون وکړ او د همدې ډلي د اهدافو د تر سره کولو له پاره په ١٣٢٧ش کال د کندهار د خلکو له خوا په اولسي جرگه کي د وکيل په حيث وټاکل شو؛ ده د خپل ملي هدف له مخي جدي پيگيره او بنسټيزه مبارزه پي کړه او د افغانستان د زړ او ژور بدلون او پرمختگ ښې هيلي يې درلودې، له هيمدې امله د ملي غوښتنو په سر د شورۍ په يوه غونډه کي د وخت له صدراعظم شاه محمود خان سره توند ولاړ

او ژور لفظي ټکر يې ور سره وشو، دولت د ده د نيولو په لټه کې شو او د ظالم او مستبد حکومت له خوا د سر خطر ورته پيدا شو، دې مخکې له دې چې ونيول شي د ننګرهار له لارې پاکستان ته را مهاجر شو او سياسي پناه يې واخيستله، استاد دلته لومړی ځل د افغانستان له پاره د جمهوريت غږ پورته کړ، يوه جمهوري ډله يې جوړه کړه او نشرات يې پيل کړل، دۀ د افغانستان له مستبد دولت سره مبارزه درلوده او د هغه په ځاي يې د افغانستان د قهرمان ملت له پاره جمهوريت غوښت ليکن د هغې وخت پاکستاني واکدارانو له ده نه نور توقعات درلودل او د افغانستان د ملت او ملي مقدساتو په مقابل کې يې د ده درول غوښتل خو ده دا کار نشو کولاي نو دلته هم مغضوب شو او د ژوند سختي مرحلې يې تيرې کړې چې بيا بيرته جبراً افغانستان ته ولاړ او هلته په علمي چارو بوخت شو.

شهيد ميونوال د استاد مهاجرت په وخت کې په پاکستان کې د افغانستان لوي سفير ؤ او له دۀ سره يې د ده په بيرته تګ کې زياته مرسته کړې وه، کله چې نوموړي صدراعظم شو او د قدرت په وخت کې يې ګوند جوړ کړ، دۀ ته يې هم بلنه ورکړه او دې د دوستي په پاس يو ځل بيا سياست ته دننه شو، د ښاغلي ميوندوال د صدراعظمي له ختميدلو سره ډېر اپارچونست کستان له ده نه بيرته ولاړل، خو استاد له څو محدود کسانو سره ډېر کلونه نور هم ور سره پاتي او وفادار پاتي شو .د ظاهر شاهی په وروستو کلونو کې د ايډيالوژيک ټکر په اثر دې او د ده ملګري له دې ګوند نه ګوښه شول او له سياست نه لرې يې خپلو علمي خدماتو ته دوام ورکړ.

کله چه پر افغانستان باندې بې دينه او وطن فروش خلقيان مسلط شول او بيا پر افغانستان د روسانو تېري وشو استاد چې دې پېښو ناروغ کړې ؤ او وخت په وخت به د زړه حملې پرې راتللې فقط خپل علمي کار ته دوام ورکړ، خلقيانو هڅه کوله چې له ده نه سياسي بهره برداري وکړي خو دی حاضر نه شو، حتي يو وخت د پرچميانو له خوا په فريب د پلار وطني جبهي لومړني غونډې ته بوتلل شو او هلته د دې جبهې د جوړيدو په باب کمونستانو له خوا مصنوعي راي ګيري کيدله او د تلويزيون له پاره يې فلم ډکيده، د راي ګيری په وخت کې د مخالفې رايې په توګه يو لاس پورته شو، دا لاس د استاد لاس ؤ او دا د افغانستان د وحشي کمونستانو په تاريخ کې لومړی لاس ؤ چې د دوي په يوه مجلس کې په مخالفت پورته شوي ؤ .استاد دا جعلي پلار وطنه جبهه ترک کړه او د خپلې ملي اسلامي عقيدې د ساتلو په خاطر يې هري قرباني ته ملا وتړله، د ده د دې عمل له امله د راي ګيری صحنه په تلويزيون کې و نه ښودله شوه خو کمونستانو د ده په ضد کوم اقدام و نه کړ او ښايي د ده د سن په تقاضا او د ده د سختي ناروغی له امله به يې د ده د نيولو نام بدی ته غاړه نه وي ايښې.

استاد په سيمينارونو کې

کله به چې په افغانستان او منطقه کې تاريخي، د تاريخي اشخاصو او پيښو په باب سيمينارونه يا د استاد په اصطلاح" څېړن غونډې "کېدلې نو استاد حبيبي به د دې سيمينارونو په علمي غونډو کې معمولاً د مشر او رئيس دنده درلوده او په خپلو علمي او پخو خبرو به يې په علمي بحثونو کې قضاوت او حکميت کاوه او د غونډې د پوهانو علمي شخړې به يې د عقلي او نقلي دليلونو په رڼا کې په پاخه منطق سره پريکولې.

استاد به د هر سيمينار په موضوع کې دومره ځان وارد کړي ؤ چې سړي به فکر کاوه چه د استاد د تخصص موضوع همدا سيمينار دئ او هم به يې په هر سيمينار کې د خپلې علمي مقالې په ترڅ کې د سيمينار په موضوع داسې رڼا اچوله چې د موضوع ډېر تياره ګوټونه به يې روښانه او ډېرې معماوې به يې ؤسپړلې.

ستاد ښه او ژوند ښه

استاد ميانه ونه درلوده، په وروستي عمر کې يې د سر ويښته شناوي) مې وريژي (وو او تر اينچ زيات اوږديدلو ته يې نه پريښودل، سترګي يې ځيرې او دقيقي وې، تندي يې پراخه، پزه يې له مخ سره مناسبه، شونډې يې نرۍ او مخ يې ډېرې لرې

ګونځي پیدا کړي وي، غوږونه یې تر پایه ډېر ښه اورېدل، حافظه یې په ځاي وه، د سترګو د لیرې ځیر یې عادي ؤ او د لیک لوست له پاره به یې نومره داري عینکي استعمالولي.
استاد حبیبي ساده ژوند درلود، ساده خو پاک او سپېڅلي لباس به یې اغوستي ؤ، په رسمي دفتر او محافلو کي به یې په دریشي کي د ارتو پایڅو پتلون اغوسته او سر به یې لوڅ ؤ او په کور کي به یې د خوب دریشي اغوسته یوه د هونو ګلداره خولۍ به یې په سر وه او پټو به یې تر ځان تاو کړي ؤ.
د استاد خبري خوږې او له خوږو او انتباهي ادبي ټوکو او ظرافتونو ډکي وې، په صحبتونو او مرکو کي متواضع متبسم او صمیمي ؤ، بحثونه به یې خواږه، ادا به یې خوندوره، او مرکي به یې په تاریخي تمثیلاتو او یا په خپلو سترګو لیدلو کیسو او پېښو ولاړې وې، داسي خوږ مجلس به یې کاه چي په ساعتونو ساعتونو به د سړي زړه نه کېده چه ترې بیل شي او کله به چي سړی د استاد له مجلس نه را پاڅېد په معلوماتو کي به یې پوره او بشپړه اضافه شوي وه او ډېر څه به یې ترې زده کړي وو، د استاد حافظه ډېره قوي وه او خپلي د ژوند خاطرې به یې له بشپړو جزئیاتو سره بیانولي.
استاد حبیبي د امراو اداره چي په حیث په اداره کي سختګیر او قانوني سړی ؤ، په پېژندګلوی او دوستانه کي ډېر جوش خو په پاللو کي یې ډېر صمیمي او وفادار ؤ، کور ته به چي ورغلي ور به یې په خپله درته پرانست، چاي به یې په خپله درته اچاوه او په پاي کي به په زهیر صورت تر وره پورې در سره روان ؤ.
استاد به ماسپښین مل هره ورځ پنځلس دقیقي حتماً خوب کاوه، د ورځي به یو، یو نیم ساعت پلي ګرځېده، د ژوند په وروستینو وختونو کي یې ویل چي تنها مطالعه مي نشي بوختولي څو څي و نه لیکم، له همدې کبله به تل د میز تر شا ناست او په څه لیکلو به بوخت ؤ.
شاعرانه ذوق د ژوند تر پایه ور سره ؤ، له نفیسو شیانو سره یې ډېره مینه وه، ښکلي تسبیح به یې تل په لاس کي وې، نفیس هنري قلمي او مطبوع آثار به یې د خپلي خوني په الماری کي د ننداري په توګه ایښي وو، د استاد د څوارلسم دسپوږمی ننداره ډېره خوښه وه او ویل به یې کله چي له یوې خوا سپینه سپوږمی او له بلي خوا مځکه په سپینه واوره پټه وي، په داسي حالت کي مي دباندي ګرځېدل ډېر خوښېږي.

د استاد وروستي ژوند او وفات

استاد لس دولس کاله وړاندي د ژوند له ډېرو پیچومو او کړاوو څخه په را تېریدلو سره ناروغه شو، د زړه ناروغي ورته پیدا شوه خو ناروغي یې ډېره خفیفه وه او د ډاکتر د هدایاتو د تطبیق له امله یې د ناروغی د پرمختګ مخه نیول شوي او تر بشپړ کنټرول لاندي وه خو کله چي په ۱۳۵۷ش کال په افغانستان کي د خلقیانو خونړی کودتا وشوه پر استاد باندي د هېواد ورانی او بربادی سخت فشار راوست، دی د خپل تاریخي او سیاسي بصیرت په رڼا کي پوه ؤ چي څه به کېږي او د افغانستان پر تاریخي او سر لوړي وطن به چي د ده ورسره ډېره مینه وه څه راځي؟ همدي فکرونو او سوداګانو د ده د زړه د ناروغی چپي زیاتي کړې، له هر ډومره پرهیز او مراقبت سره سره یې ناروغي کنټرول نه شوه، ورځ په ورځ زیاته شوه، څو ځلي د زړه مرګوني حملي پرې راغلي خو خداي به بچ کړ؟ ده به ویل زه نه د تېښتي پښي لرم او نه د دې حالاتو د زغملو توان! او همدې درانه کشمکش به دده په زړه درانه فشارونه راوړل خو د ۱۹۸٤ کال دمي په نهمه نیټه چي د ۱۳٦۳ ش کال د ثور له نولسمي نېټي او د ۱٤۰٤ هـ ق کال د رجب له اومي نیټي سره سمه وه د زړه د ناروغی وروستنی درنی حملي دچار شنبي د ورځي د مازیګر په څلورو بجو د ده ژوند ته خاتمه ورکړه او د تل له پاره یې له دې نابودي او سترې دنیا څخه سترګي پټي کړې، جنتونه یې دي نصیب او یاد یې دي جاویدان او تل پاتي وي !

دلمړی برخی پای

نور بیا